

WYDAWNICTWO UMCS

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. IX

SECTIO N

2024

ISSN: 2451-0491 • e-ISSN: 2543-9340 • CC-BY 4.0 • DOI: 10.17951/en.2024.9.401-415

Współczesny człowiek w młodomowie (rekonesans badawczy na materiale Obserwatorium Języka i Kultury Młodzieży)

Modern Man in Youthspeak (Research Based on the Material of the Observatory of Youth Language and Culture)

Anna Wileczek

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. Instytut Literaturoznawstwa
i Językoznawstwa
ul. Uniwersytecka 17, 25-406 Kielce, Polska
anna.wileczek@ujk.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-9851-6114>

Joanna Senderska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. Instytut Literaturoznawstwa
i Językoznawstwa
ul. Uniwersytecka 17, 25-406 Kielce, Polska
jsendeska@ujk.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0003-3898-5805>

Abstract. The article aims to conduct a qualitative and quantitative analysis of the lexis related to human collected on the website of the Observatory of Youth Language and Culture. The linguistic material obtained from the Observatory's database covers data from 1 May 2021 to 11 September 2023. It comprises 389 lexical units, constituting a database of dictionary entries, of which 189 units represent the semantic domain HUMAN. In addition to the analysis of vocabulary reported

or used by teenagers, the article describes pragmatic contexts related to the understanding, function and modification of new meanings. For this purpose, a corpus of 28,482 words was collected, consisting of 1,842 examples of the use of structures from the Observatory. The analysis of the material confirmed the existence of categorization schemes created during youth interactions.

Keywords: youthspeak; youth slang; youth language; youth dialect; sociolect; human; Observatory of Youth Language and Culture

Abstrakt. Celem artykułu jest jakościowa i ilościowa analiza leksyki dotyczącej człowieka, zgromadzonej na stronach Obserwatorium Języka i Kultury Młodzieży. Materiał językowy pozyskany z bazy danych Obserwatorium obejmuje dane od 1 maja 2021 roku do 11 września 2023 roku. Zawiera 389 jednostek leksykalnych, stanowiących bazę haseł słownikowych, z czego 189 jednostek reprezentuje domenę semantyczną CZŁOWIEK. Oprócz analizy zgłaszanego lub używanego przez nastolatków słownictwa w artykule zasygnalizowano konteksty pragmatyczne związane z rozumieniem, funkcją i modyfikacją nowych znaczeń. W tym celu zgromadzono, liczący 28 482 słowa, korpus złożony z 1842 wypowiedzi (przykładów użyc) struktur pochodzących z Obserwatorium. Analiza materiału potwierdziła istnienie schematów kategoryzacyjnych powstałych w ramach młodzieżowych interakcji.

Słowa kluczowe: młodomowa; slang młodzieżowy; język młodzieżowy; gwara młodzieżowa; sociolect; człowiek; Obserwatorium Języka i Kultury Młodzieży

WPROWADZENIE

Dla obserwatorów współczesnego języka polskiego teza o wpływie jego odmiany młodzieżowej na kreowanie potocznych i uznawanych za swobodne zachowań językowych w przestrzeni komunikacji zarówno bezpośredniej, jak i zapośredniczonej cyfrowo brzmi jak aksjomat. Rozwój tzw. najmłodszej polszczyzny (Chaciński 2003) jest konsekwencją dynamicznych zmian społeczno-kulturowych (Bauman 2011; Bennett 2011; Ożóg 2001), a jej „nobilizacja” czyni przedmiot badań coraz bardziej atrakcyjnym dla dyscyplin nie tylko językoznawczych (zob. Wileczek 2021). Ponowoczesność przyniosła bowiem odwrót od racjonalności (ujawnianej wszak przez język) w stronę emocjonalności, która jest pełnoprawnym lub pobocznym produktem egzystencjalnego konkretności, doświadczanego i przeżywanego, a nie tylko „notowanego” na potrzeby abstrakcyjnego języka. Potoczność daje podstawę do nieustannego miksowania i transformacji efemerycznych znaków (językowych i niejęzykowych), jako ta bardziej plastyczna i naturalna materia do interpretacji szybko zmieniającego się świata (Wileczek 2020). W tym kontekście, gdy przełom lingwistyczny w nauce stał się faktem nie tylko dla językoznawców, język, a z nim różne jego rejestry, uwidocznione w wielu typach dyskursu społecznego (por. Bernstein 1980), okazały się dobrymi narzędziami do komunikowania „sformatowanych” aksjologicznie

i pragmatycznie znaczeń. Dały także „punkt dostępu” do ukształtowanych na skutek takich interakcji intersubiektywnych światów. Mowa tu o konceptualizacji różnych elementów rzeczywistości, zachowań i postaw „wdrukowanych” w zwyczajnie komunikacyjne obserwowanych środowisk lub wirtualnych wspólnot dyskursywnych (Senderska 2015).

Podobnie stało się z językiem młodzieżowym jako specyficznym kodem komunikacyjnym, który będąc przedmiotem lingwistycznych, społecznych i kulturowych badań, okazał się przydatnym narzędziem do rekonstruowania określonych wycinków obrazu świata współczesnej młodzieży. Co ciekawe, literatura przedmiotu i tu odnotowała znamiennej ewolucję terminologiczną. Od konotującego podejście strukturalne pojęcia gwary uczniowskiej (Czarnecka, Zgółkowska 1991; Zgółkowska 2004) czy gwary młodzieżowej (Baniecka 2008), przez uwzględniający kontekst społeczny termin „socjolekt młodzieżowy” (Grabias 2003¹; Kołodziejek 2002) lub eksponujący ekspresywny styl komunikacji – slang młodzieżowy² (Czeszewski 2001), przechodzi się do pojemnego, otwartego na dyskurs wyrażenia *młoda mowa* (Święcicka 2017) czy *młodomowa* (Marczewska 2010; Wileczek 2018). Ten ostatni termin oddaje specyfikę i status slangu młodzieżowego, który ze względu na konotowane kulturowo odniesienia do młodości i młodzięczości, w tym spontaniczności, swobody, progresywności, emotywności, jest bardzo atrakcyjny dla dyskursu potocznego (Wileczek 2021). Z jednej strony rodzi się on jako odmiana zdeterminowana środowiskowo i biologicznie (kategoria wieku młodzieżowego – nastoletniego)³, z drugiej zaś stanowi bazę stylizacyjną dla potocznego dyskursu cyfrowego, przekazów medialnych i marketingowych czy nacechowanych komunikatów potocznych formowanych przez dorosłych użytkowników języka.

O popularności współczesnej młodomowy świadczy także sukces takich projektów jak Młodzieżowe Słowo Roku (PWN), słowników społecznościowych, np. słownik slangu Miejski.pl czy Slang.pl, oraz inicjatyw naukowo-społecznych, np. Obserwatorium Języka i Kultury Młodzieży (OJiKM)⁴, które jest źródłem danych analizowanych w niniejszym artykule.

¹ Według Stanisława Grabiasa (2003) socjolekt młodzieżowy (społeczna odmiana języka) – jako rejestr intencjonalnie jawny, oparty na ekspresywności, spontaniczności i ludyczności – jest slangiem.

² Slang uznawany jest za „najbardziej potoczny, niekonwencjonalny, ekspresyjny styl języka” (Widawski 2010: 11).

³ W literaturze naukowej funkcjonują także takie określenia jak *styl biologiczny* (Skubalanka 1976) oraz *biolekt* (Wilkoń 2000), nawiązujące do wieku i okresu biologicznego użytkowników, tj. adolescencji.

⁴ Obserwatorium Języka i Kultury Młodzieży powstało w 2021 roku. Działa w domenie internetowej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (<https://obserwatorium-mlodziezy.ujk>).

W OJiKM notuje się słowa, frazy i znaki ikoniczne używane w dyskursie młodzieżowym. Są one zgłaszane przez anonimowych internautów i nastolatków skupionych w Radzie Młodzieżowej. Niemniej, jak słusznie zauważył Grabias (2003), trudno jednoznacznie wydzielić zasoby leksykalne danego socjolektu. Granice między leksyką potoczną polszczyzny a socjolektami, które kształtują się przecież na bazie języka potocznego, są płynne (por. Dyszak 2019; Kołodziejek 2007). Z jednej strony środki językowe charakterystyczne dla odmiany młodzieżowej przechodzą do leksyki potocznej, z drugiej zaś młodzież twórczo wykorzystuje zasoby potocznej polszczyzny ogólnej oraz innych języków w procesach derywacji lub adaptacji (Dyszak 2019: 23). Dlatego na stronie internetowej OJiKM opisywane są słowa, wyrażenia lub idiomy obecne również w języku potocznym, ale odbierane przez młodych ludzi jako przynależne do ich języka.

Płynne są też granice między poszczególnymi rejestrami w obrębie młodzieżowej odmiany języka, przez co trudno określić zestaw leksykalny nawet konkretnego socjolektu (Kołodziejek 2007). Ludzie (nie tylko młodzi) są przecież członkami różnych wspólnot komunikacyjnych: rówieśniczych, zawodowych lub hobbystycznych. Z tego powodu w młodomowie znajdziemy zróżnicowany zestaw leksykalny. Część słownictwa jest wspólna dla nastolatków i młodych dorosłych w ogóle – bez względu na to, do jakiej grupy należą. Jak ustalili badacze (np. Dyszak 2019; Kołodziejek 2007; Niekrewicz 2017; Wileczek 2018), słownictwo np. graczy komputerowych, słownictwo artystów hip-hopu, użytkowników memosfery czy środowisk przestępczych w dobie globalnego Internetu łatwo przenika do warstwy utożsamiającej slangu młodzieżowego. Młodzieżowa kreatywność językowa jednak nie pozwala mu okrzepnąć. Bardzo często dochodzi do rozszerzenia znaczeń na sferę codziennych doświadczeń komunikacyjnych, a pierwotny kontekst zaczyna się zamazywać. Jako przykład tego procesu może służyć rozszerzenie znaczenia rzeczownika *diss*, który w subkulturze hip-hopowej, skąd się wywodzi, oznacza ‘utwór muzyczny ośmieszający lub obrażający kogoś’, a przez młodych ludzi jest używany także jako ‘znieważająca replika, upokorzenie, satyra’. Podobnie zapożyczony z ang. rzeczownik

edu.pl). Na stronach OJiKM zostały opisane różnorodne jednostki semantyczne charakterystyczne dla młodzieży i ważne ze względu na sposób jej komunikowania się, zarówno bezpośredniego, jak i komputerowo zapośredniczonego. Są umieszczane w zakładce „Młodzianizmy”. Ten stworzony przez nastolatków termin odnosi się do neologizmów oraz innowacji używanych w młodomowie. Jednostka jest odnotowywana w tym miejscu, jeśli jej użycie zostanie potwierdzone przynajmniej w pięciu źródłach ustnych lub pisanych. Natomiast w zakładce „Niezbędnik kulturowy” opisywane są istotne tendencje w stylu życia i kulturze popularnej współczesnej młodzieży. Rejestrowane są więc nie tylko młodzieżowe jednostki leksykalne, powiedzenia i frazy, lecz także memy i wirale, takie jak zdjęcia z humorystycznym komentarzem czy materiały wideo.

tryhard (*trajhard*), oznaczający pierwotnie bardzo zmotywowanego gracza (por. rodzimy synonim *spoceniec*), może się odnosić do każdego, kto usilnie czegoś pragnie i do tego dąży.

CEL BADAŃ I ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Niniejszy artykuł nawiązuje do zasobów współczesnej młodomowy z lat 2021–2023, a celem jest opis jednej z najważniejszych dla slangu kategorii pojęciowych, tj. domeny CZŁOWIEKA. Motywacją dla tego wyboru są nie tylko poświadczane w literaturze przedmiotu tezy o antropocentrycznym nakierowaniu odmian potocznych języka (Pajdzińska 1990; Warchała 2003), lecz także rzeczywiste dane liczbowe pozyskane z bazy OJiKM. Projekt ten, moderowany przez naukowców (językoznawców, pedagogów, socjologów) oraz oparty na danych zgłaszanych i weryfikowanych przez naturalnych użytkowników młodomowy (nastolatki), notuje duży odsetek jednostek usytuowanych w obszarze semantycznym: CZŁOWIEK. Na liście 389 haseł zgromadzonych od 1 maja 2021 roku do 11 września 2023 roku znajduje się: 98 nazw osób (rzeczowniki osobowe), co stanowi 25,19% ogółu słownictwa; 52 jednostki nazywające charakterystyczne dla człowieka czynności i stany (13,36% całości); 19 określeń odnoszących się do waloryzowania efektów ludzkiej percepcji lub doświadczeń (4,88%). Analizie poddano również struktury wielowyrazowe o statusie frazeologizmów (wyrażenia, zwroty lub frazy), które można zaliczyć do tzw. mikrotekstów (powiedzenia, riposty, skrzydlate słowa) w sensie ustanowionym przez Wojciecha Chlebdę (2018: 34). Wynotowano 20 takich elementów (np. *wiem, co jest 5*; *żyć pod kamieniem*; *kreseczka siedzi bam*), których znaczenia odnoszą się do analizowanej domeny. Stanowią one 5,14% zasobu słownikowego. Udział 48,57% struktur o nachyleniu antropocentrycznym zasługuje zatem na uwagę i opis⁵.

Opis sposobu mówienia o współczesnym człowieku jako efekcie specyficznej konceptualizacji, a tym samym rekonstrukcja tego wycinka językowego obrazu świata, charakterystycznego dla slangu młodzieżowego, jest głównym celem niniejszego tekstu. Analizy wykorzystują narzędzia semantyki kognitywnej, uwzględniające koncepcję definicji kognitywnej (Bartmiński 2012)⁶ do

⁵ Pozostałe słownictwo, należące do domeny SPOŁECZEŃSTWO, to m.in. leksyka odnosząca się do rozrywki (gry komputerowe, szczególnie licznie reprezentowane w zebranych materiale, a także media społecznościowe, popkultura), słownictwo o funkcji fatycznej oraz riposty. Tylko nieliczne jednostki leksykalne odwołują się do domeny: WIARA/ŻYCIE DUCHOWE (por. fraza: *Artur, przyszykuj kadzidło*) oraz NATURA (*borowik, cebulak, grzybiarz, idź dotknąć trawy*).

⁶ Definicja kognitywna, która nawiązuje do „sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem, tj. ze sposobu utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i uży-

określenia znaczeń, oraz ram interpretacyjnych (Fillmore 1982)⁷ do identyfikacji kompleksów semantycznych i wskazania relacji między wyrazami tworzącymi wspólną kategorię. Zakłada się, że przedkładane do OJiKM opisy rekonstrukcji znaczeń odpowiadają tworzeniu takiej definicji za pomocą odpowiednich konotacji oraz nawiązują do negocjacji odpowiednich sensów w dyskursie. Z jednej strony można bowiem obserwować aktywność metajęzykową nastolatków identyfikujących znaczenia zgłaszanych jednostek, z drugiej zaś – kontekstowość znaczeń poświadczonych w kilku przykładach użyc. Przykłady zastosowań dyskursywnych analizowanych słów (wypowiedzi lub ich fragmenty) są dobierane w taki sposób, aby uwzględnić zarówno znaczenia typowe, jak i peryferyjne⁸. Z tak ekscerpowanych fragmentów wypowiedzi powstał korpus, dostępny na stronie OJiKM (https://docs.google.com/document/d/1p91WI_OyYAkQzOSCeuz2WiWYGrHLXJyg1bi11Wn9aiQ/edit). Korpus liczy 1842 wpisy oraz 28 482 słowa. Jego analiza frekwencyjna (ilościowa) i jakościowa za pomocą narzędzia Korpusomat (<https://korpusomat.pl>), programu AntConc (<https://www.laurenceanthony.net/software/antconc>) oraz narzędzi CAT i Sentemo w ramach projektu Clarin⁹ (<https://clarin-pl.eu>) może stanowić jednocześnie interesujące tło dla analiz znaczeń odnoszących się stricte do człowieka.

SPECYFIKA ANTROPOCENTRYCZNA SLANGU W ŚWIETLE ANALIZ KORPUSOWYCH

Lista frekwencyjna oparta na jednostkach sprowadzonych do lematu (formy leksemu), sporządzona zarówno w Korpusomacie, jak i w programie AntConc, na pierwszych miejscach ujawnia partykułę *nie*. Można zatem przypuszczać, że młodomowa jest formą „antyjęzyka”, kontestującego z jednej strony stan doświadczanej rzeczywistości, z drugiej zaś chętnie wykorzystującego prawo do konfrontacji z językiem ogólnym (Wileczek 2018: 226). Co ciekawe – jak za

cie języka, wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania” (Bartmiński 2012: 42), pozwala rejestrować zarówno wyobrażenie typowe opisywanego przedmiotu, jak i jego subiektywne profile, wiązki cech, kontekstowe konceptualizacje, które nie stanowią jednak osobnych znaczeń (por. Bartmiński, Tokarski 1993: 49).

⁷ Rama interpretacyjna, rozumiana jako schematyczny układ elementów opisujących w danym języku określone doświadczenie lub praktykę (w przypadku niniejszego tekstu – *człowieka*), definiowana jest na gruncie polskim m.in. w książce pod redakcją Magdaleny Zawisławskiej (2010).

⁸ Ze względu na ograniczone ramy artykułu nie jest możliwe przytoczenie wszystkich przykładów użyc, a tym samym kontekstów znaczeniowych uwzględnionych jednostek semantycznych. Czytelników odsyłamy więc bezpośrednio na stronę OJiKM (<https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl>).

⁹ Za współpracę przy analizie z wykorzystaniem narzędzia Clarin dziękujemy mgr Anicie Jagun.

chwile wskażemy – współcześnie slangowy obraz świata nie jest jednak zdominowany wyłącznie przez negatywne oceny.

W dalszej kolejności obserwujemy zaimki *ja* (poz. 8) oraz *on* (poz. 12)¹⁰, konotujące interesujące nas elementy antropocentryczne. Wysoka pozycja *ja* nasuwa także myśl o stosunkowo nowej funkcjonalności młodomowy jako elementu stylu idiolektalnego (poza typową funkcją utożsamiającą)¹¹. Zaznaczanie swobody, humoru i luzu w indywidualnych komunikatach odbywa się bowiem często przez stylizacyjne nawiązanie do słownictwa młodzieżowego¹².

Oprócz elementów niesemantycznych (przyimków i spójników), typowych dla generowania wielu komunikatów, w czołówce znajdują się też elementy predykatywne odnoszące się do orzekania o rzeczywistości: *być* (poz. 6) oraz zaimek *to* (poz. 10). Z kolei sytuujące się w okolicach pierwszej dwudziestki wyrazy *mieć* (poz. 19) i *mój* (poz. 22) sugerują istotność także indywidualnej wiedzy i doświadczeń (por. czasownik *wiedzieć* na poz. 38) w tym rejestrze językowym. Wysoka frekwencja zaimka *teraz* (na poz. 31) nasuwa myśl o recentywistycznym (eksponującym „tu” i „teraz”) nakierowaniu nieoficjalnego stylu komunikacji młodzieży.

Młodomowa zdaje sprawę z doraźnej, szybkiej, rozpiętej między pozytywnością i negatywnością percepcji świata, w której zasada ekspresywnej generalizacji doświadczeń i typizacji, dokonywana z pozycji centralnego Ja (My), odgrywa istotną rolę (Warchała 2003: 35–36). Nic więc dziwnego, że bywa nazywana „plus-minus językiem” (Chaciński 2014). Warto zwrócić uwagę, że narzędzia do analizy wydzźwięku emocjonalnego (w tym wypadku Sentemo z Clarin-Pl) potwierdzają tezę o wysokiej ekspresywności slangu, przy czym wskazują na dominację polaryzacji negatywnej. W analizowanym korpusie 46,9% jednostek zostało zakwalifikowanych do tego obszaru (polaryzacja negatywna mocna), a 20,5% otrzymało mocną polaryzację pozytywną, przy czym zaznaczanie emocji pozytywnych w stopniu słabszym obejmuje 7,29% słownictwa, a negatywnych – 2,08%. Sentemo wskazało też na użycie 18,4% jednostek neutralnych emocjonalnie oraz 4,86% niejednoznacznych pod tym względem. W ramach odnotowania pozytywnego wydzźwięku emocjonalnego słów i ewokowanych przez nie wartości program wskazuje głównie na radość, zaufanie, użyteczność, szczęście i piękno,

¹⁰ Rzeczownik *człowiek* na liście frekwencyjnej występuje dość wysoko (poz. 58).

¹¹ Por. słowa Émile’a Benveniste’a: „Społeczeństwo tworzy język, ale i równocześnie język tworzy społeczeństwo” (cyt. za: Grabias 2003: 16).

¹² Głównymi użytkownikami slangu młodzieżowego są nastolatki. Zainteresowanie tą odmianą języka stopniowo zanika wśród tzw. młodych dorosłych, tj. osób pomiędzy 20. a 24. rokiem życia (Wileczek 2021; Zaśko-Zielińska 2009). Slangiem posługują się także starsze dzieci i niektórzy dorośli, zwłaszcza tzw. *kidulci* (Wileczek 2021).

negatywne zaś to smutek, złość, wstręt, strach oraz nieużyteczność, krzywda, nieszczęście, błąd, niewiedza, brzydota. Ten afektywny werbalny dualizm i jednocześnie niewielki odsetek słów o wydźwięku neutralnym potwierdzają tezę o dużej ekspresywności młodomowy (także tej współczesnej), rozumianej jednak szeroko, tj. jako nieoficjalny styl komunikacyjny młodzieży, który jest realizowany zarówno w odmianie cyfrowej, jak i „analogowej”.

Wróćmy do analiz prowadzonych za pomocą Korpusomatu. Dopiero lista słów kluczowych¹³ dla ujętej w korpusie próbki dyskursu wskazuje na usytuowane dość wysoko słownictwo utożsamiające, będące przedmiotem naszych badań. W pierwszej dziesiątce występują wprawdzie jeszcze wyrazy ogólne, które pozycjonują człowieka w rzeczywistości, podkreślają jego aktywność i zanurzenie w terażniejszości, takie jak: *mój, mieć, iść, robić, teraz*, ale już w drugiej i trzeciej są usytuowane słowa slangowe, takie jak: *zaebiście* (poz. 10), *JD* (poz. 11), *XD* (poz. 14), *epicko* (poz. 15), *chill* (poz. 16; na liście charakterystycznych kolokacji reprezentowane przez wyrażenie *pełny chill*), *mega* (poz. 23), *sztos* (poz. 24), *totalny* (poz. 26; w kolokacji *totalny szef*) oraz młodzieżowe słowo 2022 roku *essa* (poz. 28). Podkreślają one specyfikę, intensywność lub walor doświadczeń, co ciekawe – głównie o pozytywnym charakterze¹⁴. W okolicach pierwszej dwudziestki zaczynają pojawiać się slangowe nazwy osób, tj. *dzban* (poz. 19; wykrzyknikowe kolokacje: *Jaki/Ale dzban!*), *alternatywka* (poz. 22), *cebula* (poz. 32), *atencjuszka* (poz. 34), *boomer* (poz. 44), *impostor* (poz. 46), *gracz* (poz. 56) *chad* (poz. 64) i *crash* (poz. 65; w kolokacjach *mój/były crash*), a następnie *hipster* (poz. 85), *m8* (ang. ‘mate’; poz. 89), *upo* (poz. 90), *morda/mordo* (poz. 97). Dominują tu zdecydowanie formy męskie lub uniwersalne rodzajowo. Dla przykładu *mordą/mordeczką* w bezpośrednim zwrocie może być nazwany zarówno dobry kolega, jak i ulubiona przyjaciółka. Tuż po pierwszej setce ulokowane są natomiast określenia kobiet, tj. *mamacita*, *bestie* i eponim *julka*. Wydaje się więc, że współczesny slang młodzieżowy wykorzystuje w dalszym ciągu wskaźnik płci do stereotypizacji (por. Marczevska 2010; Wileczek 2023), a ponadto rozszerza znaczenia zdeterminowanych rodzajowo nazw osobowych w kierunku pojemnych pojęć, tzw. stanów umysłu¹⁵ (np. użycia: *Alternatywka to stan umysłu; Hipster to stan umysłu; Boomer to stan umysłu;*

¹³ Słowa kluczowe w Korpusomacie obliczone są na podstawie porównania listy frekwencyjnej korpusu z listą frekwencyjną korpusu referencyjnego. Korpusem referencyjnym w tym przypadku jest milionowy NKJP.

¹⁴ We wskazanym zestawieniu tylko *JD* zawiera element negatywności jako pierwotnie zwrot inwektywny, tzn. *J***ć Disa*.

¹⁵ „O jakichś ludziach mówi się z dezaprobatą: to stan umysłu, żeby podkreślić, że ich nie rozumiemy i nie akceptujemy ich sposobu myślenia” (Kłosińska 2020).

Twitterowe julki to stan umysłu – OJiKM). Deprecjacja wydaje się więc tym bardziej dotkliwa, że sytuuje ocenianą osobę na tle uogólnionego stereotypu poznawczego.

STRUKTURA DOMENY CZŁOWIEK

Jak już wspomniano, jednostki leksykalne odnoszące się do człowieka stanowią 48,57% ogółu jednostek zarejestrowanych na stronach OJiKM. Domena CZŁOWIEK reprezentowana jest przez różnorodne realizacje poświadczone użyciem tekstowym, zarówno w żywej mowie (konwersacje), jak i w tzw. mowie zapisanej (komentarze). Wyraziście są zaznaczane następujące jakości: sfera wyglądu fizycznego, stanu psychicznego, cechy osobowościowe, a także właściwości charakteru, relacja z innymi, pozycja w grupie, ewaluacja przez otoczenie społeczne (por. Wysoczański 2022). Oceny rozpięte są pomiędzy kontrastującymi „markerami” aksjo-estetycznymi: pozytywny–negatywny, ładny–brzydki, dobry–zły, mądry–głupi – w myśl zasady, że to, co w percepcji młodych jawi się jako jasne, młode, wyraziste, atrakcyjne, wysokie, przyjemne, mądre, jest ujmowane przez znaki radości, szczęścia, pozytywności, entuzjazmu. Negatywnie zaś klasyfikowane jest to, co odbiega od stereotypu wspólnotowego oraz zasady umiaru i adekwatności (Wileczek 2018: 124). Przyjrzyjmy się pod tym kątem wyodrębnionym grupom słownictwa.

1. Określenia człowieka

Określenia człowieka stanowią najliczniejszą grupę słownictwa w obrębie omawianego pola. Na stronach OJiKM zarejestrowano 98 tego typu jednostek, co stanowi prawie 52% słownictwa i frazeologii należących do domeny CZŁOWIEK.

Można wyróżnić wśród nich ogólne określenia ludzi (nastolatków i znajdujących się w opozycyjnych grupach: dzieci i dorosłych). Słowami odnoszącymi się do wszystkich bez względu na wiek są neutralne określenia: *typ* ‘mężczyzna, chłopak’ i *typiara* ‘kobieta, dziewczyna’. Określenia nazywające rówieśników mogą być neutralne, np. *gurl*, *samica* ‘dziewczyna’, *ziom* ‘kumpel’, lub pozytywnie nacechowane, np. *morda/mordeczka*, *bro* ‘przyjaciel’. Z kolei rzeczowniki denotujące dzieci i dorosłych, należących do grup, z którymi nastolatki się nie identyfikują, przenoszą znaczenia pejoratywne. Dziecko, którym nastolatek już nie jest, to w młodomowie *kidosek* lub *kidsiak* ‘osoba młoda, mało wiedząca, niestabilna emocjonalnie’ (z ang. *kid*). Widoczna jest ujemna waloryzacja, ponieważ w ten sposób może być określany każdy, kto – jak dziecko – mało wie,

nie potrafi panować nad emocjami lub jest nowicjuszem w jakiejś dziedzinie albo niedoświadczonym graczem. Natomiast osoba dorosła to *boomer*, który nie rozumie współczesnego świata, ma staroświeckie poglądy, stoi więc w wyraźnej opozycji do młodzieży. Słowo używane jest prześmiewczo, ale też żartobliwie, np. w odniesieniu do osoby młodej, ale niemającej rozeznania we współczesnych tendencjach. Przypomnijmy, że nazwy osób pełnią funkcję swoistych etykiet pomagających młodemu człowiekowi kategoryzować świat. Do budowania takich skojarzeń sięgnięto w tym przypadku po język angielski, często wykorzystywany do zabiegów derywacji i adaptacji.

Waloryzowanie wyglądu człowieka przebiega od bieguna dodatniego (*ładny*) do ujemnego (*brzydki*), przy czym przeważnie wartości estetyczne przekładają się na wartość, jaką jest dla młodego człowieka bycie popularnym, odnoszenie sukcesów w życiu towarzyskim i uczuciowym. Ewaluacja wyglądu osób widoczna jest w ich nazwach, funkcjonujących jak wspomniane wyżej etykiety. Dla przykładu *gigachad* i *sigma* (słowa wywodzące się z manosfery) oznaczają osoby, które są nie tylko urodziwe, mądre i podziwiane, ale też odnoszą spektakularne sukcesy. *Gigachad* ma również powodzenie u kobiet, jest więc *wygrywem*, czyli szczęściarzem, często *GOAT*-em 'kimś najlepszym' (z ang. *greatest of all time*), w przeciwieństwie do *przegrywa*, *incela* (z ang. *involuntary celibate*) czy *nołlajfa* (z ang. *no life*).

W odniesieniu do kobiet lub dziewcząt występują określenia o pozytywnej konotacji: *mamacita* 'atrakcyjna, seksowna kobieta' i *manieurka* 'atrakcyjna dziewczyna'. Na dodatnim biegunie osi wyglądu sytuuje się także *hotówa/hotka* 'atrakcyjna i popularna osoba' (z ang. *hot* 'gorący').

Natomiast na ujemnym biegunie tej osi znajdują się takie jednostki jak: *alternatywka/alternatywek/alternator* 'osoba o alternatywnym wyglądzie i poglądach' czy *pokemon* 'ktoś, kto ubiera się, wygląda lub zachowuje inaczej niż większość, wyróżnia się z otoczenia', *tapeciara* 'przesadnie umalowana dziewczyna' oraz *pick me girl* 'dziewczyna zabiegająca o względy, wykorzystując wizerunek osoby niedojrzałej'. W wypadku rzeczownika *pokemon* ujemna ocena jego desygnatu implikowana jest nie tylko przez negatywne wrażenia estetyczne wywoływane wyglądem osoby określanej mianem *pokemona*, lecz także (a może przede wszystkim) przez jej inność. *Pokemon* nie mieści się na dodatnim biegunie binarnego młodzieżowego systemu wartości, ponieważ jego wygląd nie wpisuje się w standardy nastoletniej społeczności.

Jak pisałyśmy wyżej, wartościowaniu podlega również miejsce danej osoby w grupie, popularność lub jej brak, przekładające się na styl życia. W tym kontekście pozytywne nacechowanie mają takie określenia jak *totalny szef* (z wariantem *totalny szefuńcio*), będące kalką angielskiego wyrażenia *totally boss* 'kozak,

gość; ktoś, kto rządzi, jest obiektem podziwu otoczenia, *sigma* lub *alfa* 'samiec sigma, samiec alfa'. Określenia te odnoszą się do osób popularnych i z jakichś względów przewodzących w grupie. Negatywnie zaś określa się odstających od wspólnoty nieudaczników (np. *bambik*, *ciumców*, *dzban*, *noob*, *piwniczak*), wywyższających się (np. *banan/bananowiec* 'obnoszący się z bogactwem nastolatka', *egotop* 'narcyz') lub szkodzących (np. *sześćdziesiona/konfitura* 'donosiciel'). We wspólnej ramie semantycznej można też umieścić nazwy osób, które w momencie percepcji nie dają się przypisać do określonej kategorii. Mowa tu o nazwach takich jak *NPC/enpec* 'ktoś anonimowy, podejrzany' czy *random* 'ktoś przypadkowy'. Pozytywnie, choć nieraz z elementem żartobliwej uszczypliwości, postrzega się osoby (głównie kobiety), które przejawiają jakieś pasje i mają specyficzne upodobania. Ta prawidłowość jest szczególnie często widoczna w nazwach żeńskich z sufiksem *-ara* (*bedoesiara*, *koniara*, *k-popiara*, *zodiakara*) lub męskich z sufiksem *-arz* (*animiarz*, *jesieniarz*).

2. Emocje, odczucia, stany

W kolejnej ramie semantycznej można umieścić jednostki odnoszące się do emocji, odczuć i stanów przejawianych przez współczesnego człowieka (około 30% leksyki dotyczącej człowieka). Część z nich ma w wirtualnym świecie swoje odpowiedniki w postaci emoji. I tak graficznym odpowiednikiem słowa *cringe* 'odczucie żenady' (w polskiej wersji – *mrozi* 'wywołuje zażenowanie' i pełniące funkcję wykrzyknienia frazy *Ale mrozi!*) jest *sina* (z pewnością od mrozu) buźka 🙄, z kolei zwrotowi *mieć essę/być na essie* 'być wyluzowanym, zachowywać spokój nawet w bardzo trudnej i stresującej sytuacji' czy też samemu rzeczownikowi *essa* 'luz, dobry nastrój' odpowiada przedstawienie zaciśniętej dłoni z wysuniętym kciukiem i małym palcem 🤞. Dodatkowo zwrot *mieć essę/być na essie* ma swój odpowiednik gestularny w postaci machania tak ułożoną dłonią. Wieloznaczne, bo kontekstualne, emoji (np. *pogchamp* 'znakomity, fajny, dobry, zdziwiony, zaskoczony itp.') mogą być także generowane przez tzw. *twarżomemy* 'ikony twarzy z określoną miną'.

Z kolei stan przygnębienia związany z jakimś niefortunnym zbiegiem okoliczności lub niedyspozycją psychiczną nazywany jest *kaplerą* 'kaplica', *sadową* 'smutek' (z ang. *sad* 'smutny') czy *odklejką/odkleją*¹⁶.

Wyraziste zaznaczanie emocji towarzyszy preferencji życia *na spontanie*. Stąd albo coś jest odczuwane jako *epickie*, *czaderskie*, pełne *czilu* (jak w stanie *czillowania bomby*), *git/gitowa*, *kox*, *slay*, albo jest *krindżowe*, *triggerujące* 'irytujące',

¹⁶ Słowo może także odnosić się do osoby „odklejonej” od rzeczywistości.

lipne. W tym kontekście można także wskazać szereg fraz „przenoszących” elementy emotywne, np. *mieć na kogoś krasza* ‘adorować kogoś’, *iść dotknąć trawy* ‘zejść na ziemię, nie fantazjować’, *żyć pod kamieniem* ‘być niezorientowanym w aktualnej sytuacji’, *lekka kraksa można by rzec* ‘niefortunne wydarzenie’, *nie, no idziesz do domu* ‘głupie zachowanie lub wypowiedź’. Frazy te są dodatkowo wyposażone w konotacje, które pochodzą z multiznakowych hipotektów (filmików internetowych) będących ich praźródłami.

3. Czynności fizyczne i stany psychiczne

Słownictwo odnoszące się do różnego typu czynności fizycznych i stanów psychicznych stanowi około 15% leksyki reprezentującej badaną domenę semantyczną. Wyrazy należące do grupy czynności w większości nacechowane są ekspresywnie. Notujemy czasowniki nacechowane dodatnio, np. *kisnąć* ‘mieć ubaw, śmiać się’, *robić bankroll* ‘zarabiać’, *zawyc/wyc* (ze śmiechu), *proprować* ‘doceniać, wyrażać uznanie, szacunek’, a także (w większej liczbie) czasowniki niosące negatywne nacechowanie, np. *stypić* ‘zanudzać’, *disować* ‘ripostować’, *wazoniuszyć* ‘wygłupiać się’, *czitować/bejtować* ‘oszukiwać, nabierać kogoś’, *odpalać się* ‘unosić się’, lub neutralne, *kolnąć* ‘zadzwonić’, *missclicknąć* ‘pomylić się’, *relować* ‘zgadzać się z przedmówcą’, *zespawnować się/respić się* ‘odradzać się’. Co ciekawe, również nadmierne zaangażowanie w wykonywane czynności bywa zaznaczane negatywnie, czego przykładem jest czasownik *trajhardować* ‘usiłnie się starać’ i jego wykonawca, czyli wskazany wyżej *trajhard* lub inaczej *spoceniec*.

4. Wygląd zewnętrzny

Do domeny semantycznej CZŁOWIEK należy także zaliczyć kilka nowych leksemów określających wygląd, związanych z postrzeganiem jednostki przez innych. Interesujące są jednostki odnoszące się do oceny czyjogoś *stilo*, czyli *oufitu* ‘wyglądu zewnętrznego i stroju’, np. *drip* i *kapać dripem* ‘dobrze, modnie wyglądać’ oraz *flex* i *fleksować się* ‘przechwalać się bogactwem’. Wśród określeń odnoszących się m.in. do wyglądu znalazły się wyznaczniki podziwu takie jak: *elegancko*, *sztos*, *zajeisty* oraz *swag* ‘wyjątkowy, modny styl’. Do komplementowania wyglądu użytkownicy młodomowy mają również czasownik *fitować* ‘pasować’. Negatywność ujawnia się przez stygmatyzowanie osób odbiegających wyglądem od oczekiwanego standardu, np. otyłych (np. *betoniarz*, *ułany/ułaniec*) lub z widoczną niepełnosprawnością fizyczną lub psychiczną (np. *upo/upoś*, *wykręt*).

5. Intelpekt, stany umysłu

W zebranym materiale zanotowano kilka jednostek mieszczących się w obrębie ramy znaczeniowej związanej z intelektem i myśleniem. Wśród nich jest pozytywnie nacechowany rzeczownik *skil/skile* 'umiejętności' i pejoratywny *dzbanizm* 'głupota', który odnosi się także do uogólnionych tzw. stanów umysłu (zob. przypis 14). Stanowią one niecałe 3% słownictwa należącego do analizowanej domeny. Stany umysłu, a więc postawy i zachowania przez młodzież nieakceptowane, niosą *ex definitione* negatywne nacechowanie. Dla przykładu *ruska szkoła* to 'stan umysłu osoby lub osób mówiących bzdury lub zachowujących się absurdalnie; też banda idiotów' (OJiKM). Należy podkreślić, że dar logicznego myślenia, bystrość i wiedza to nadal (w obrębie ramy: INTELEKT) najistotniejsze konotacje, dlatego można wnioskować, że osoby o wysokim poziomie *RIGCZ-u* 'rozumu i godności człowieka', które *wiedzą, co jest 5* 'orientują się w temacie', są szczególnie doceniane.

ZAKOŃCZENIE

Przytoczone w artykule przykłady znaczeń jednostek leksykalnych odnoszących się do człowieka, wchodzących często w skład bardziej złożonych jednostek semantycznych (jak memy, filmy, wirale), potwierdzają istnienie schematów kategoryzacyjnych powstałych w ramach młodzieżowych interakcji. Nakładają się one na strategie silnie emocjonalnego i waloryzującego patrzenia na człowieka (wygląd, stan umysłu, stan ducha, ujawniane emocje) oraz jego aktywności (zachowania, czynności fizyczne, stany psychiczne). Konotacje z poszczególnych obszarów składają się na slangowe nominacje osób, przenoszące percepcyjny konkret i ekspresywną ocenę. Analizowana leksyka jest tu specyficznym klasyfikatorem intersubiektywnych doświadczeń lub wyobrażeń społecznych. Należy podkreślić, że omówione jednostki są także „umocowane” kulturowo – jako językowe zapisy nastoletniej kontestacji norm społeczno-obyczajowych oraz efekt zachowań zabawowych. Potwierdzają, że słownictwo slangowe nakłada określony filtr tematyczny, aksjologiczny i ludyczny na interpretowaną rzeczywistość, a uniwersalnie pojmowane „sprawy ludzkie” jako temat wielu zachowań komunikacyjnych najbardziej zajmują młodych ludzi.

BIBLIOGRAFIA

- Baniecka, E. (2008). Gwara młodzieżowa jako odmiana współczesnej polszczyzny – próba charakterystyki. *Studia Gdańskie*, 5, 157–169.
- Bartmiński, J. (2012). *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bartmiński, J., Tokarski R. (1993). Definicja semantyczna: czego i dla kogo? W: J. Bartmiński, R. Tokarski (red.), *O definicjach i definiowaniu* (s. 47–61). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bauman, Z. (2011). *Kultura w płynnej nowoczesności*, Warszawa: Agora.
- Bennett, A. (2011). The Post-Subcultural Turn: Some Reflections 10 Years On. *Journal of Youth Studies*, 8(2), 493–506. DOI: 10.1080/13676261.2011.559216
- Bernstein, B. (1980). Socjolingwistyka a społeczne problemy kształcenia. W: M. Głowiński (red.), *Język i społeczeństwo* (s. 83–119). Warszawa: Czytelnik.
- Chaciński, B. (2003). *Wypasiony słownik najmłodszej polszczyzny*. Kraków: Znak.
- Chaciński, B. (2014). *Plus-minus język*. Pobrane z: <https://www.polityka.pl/niezbednik/1531515,1,plus-minus-jezyk.read>
- Chlebda, W. (2018). Czy mikroteksty mogą być obiektami frazeografii (przekładowej)? W: A. Pstyga, T. Kananowicz, M. Buchowska (red.), *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*. T. 8: *Frazeologia z perspektywy językoznawcy i tłumacza* (s. 40–53). Gdańsk: Wydawnictwo UG.
- Czarnecka, K., Zgółkowa, H. (1991). *Słownik gwary uczniowskiej*. Poznań: SAAWW.
- Czeszewski, M. (2001). *Słownik slangu młodzieżowego*. Piła: Ekolog.
- Dyzak, S.A. (2019). Z badań nad zjawiskami słowotwórczymi i adaptacyjnymi w „najmłodszej polszczyźnie”. *Język Polski*, 99(3), 8–31. DOI: 10.31286/JP.99.3.2
- Fillmore, C.J. (1982). Frame Semantics. W: The Linguistics Society of Korea (Ed.), *Linguistics in the Morning Calm* (s. 111–137). Seoul: Hanshin Publishing Company.
- Grabias, S. (2003). *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Kłosińska, K. (2020). *To stan umysłu*. Pobrane z: <https://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/to-stan-umyslu.html>
- Kołodziejek, E. (2002). Konceptualizacja rzeczywistości w socjolekcie młodzieżowym. *Studia Językoznawcze*, 1, 131–140.
- Kołodziejek, E. (2007). *Człowiek i świat w języku subkultur*. Szczecin: Wydawnictwo US.
- Marczewska, M. (2010). Szlauf i ciachon, czyli o wojnie płci w młodości. W: P. Zbróg (red.), *Współczesna polszczyzna w badaniach językoznawczych. Od leksyki do języka poezji* (s. 31–40). Kraków: Wydawnictwo Libron.
- Niekrewicz, A. (2017). Słownictwo określające tożsamość narodową i rasową w społecznościowych słownikach języka polskiego. *Język. Religia. Tożsamość*, (1), 47–57.
- Ożóg, K. (2001). *Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*. Rzeszów: Stowarzyszenie „Fraza”.
- Pajdzińska, A. (1990). Antropocentryzm frazeologii potocznej. *Etnolingwistyka*, 3, 59–71.
- Senderska, J. (2015). Wirtualna społeczność polskich „stanikomaniaczek” jako wspólnota dyskursu. *Respectus Philologicus*, 27(32), 85–92. DOI: 10.15388/RESPECTUS.2015.27.32.8

- Skubalanka, T. (1976). Założenia stylistycznej analizy. W: H. Markiewicz, J. Sławiński (red.), *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa* (s. 250–273). Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Święcicka, M. (2017). *Młoda mowa. Studia nad polszczyzną dzieci i młodzieży*. Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW.
- Warchała, J. (2003). *Kategoria potoczności w języku*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Widawski, M. (red.). (2010). *Slang UG. Słownik slangu studentów Uniwersytetu Gdańskiego*. Gdańsk: Wydawnictwo UG.
- Wileczek, A. (2018). *Kod młodości. Młodomowa w aspektach społeczno-kulturowych*. Warszawa: PWN.
- Wileczek, A. (2020). Kod młodzieży czy kod młodości? Społeczno-kulturowe aspekty „mediatyzacji” młodomowy. W: A. Hącia, K. Kłosińska, P. Zbróg (red.), *Polszczyzna w dobie cyfryzacji* (s. 169–186). Warszawa: PAN.
- Wileczek, A. (2021). Współczesna młodomowa. Lingwistyczno-kulturowe konceptualizacje zjawiska. *Annales UMCS sectio N – Educatio Nova*, 6, 185–206. DOI: 10.17951/en.2021.6.185-206
- Wileczek, A. (2023). Julki, alternatywki, zodiakary. Stereotypy kobiet w młodomowie. *Czasopismo Instytutu Studiów Kobiety*, (1), 241–255. DOI: 10.15290/cnisk.2023.01.14.11
- Wilkoń, A. (2000). *Typologia odmian współczesnej polszczyzny*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Wysoczański, W. (2022). Zachowania i stosunki międzyludzkie utrwalone w slangu młodzieżowym (na materiale jednostek wielowyrazowych). *Językoznawstwo*, 16(1), 29–47. DOI: 10.25312/2391-5137.16/2022_02ww
- Zaśko-Zielińska, M. (2009). Próba charakterystyki biolektu – język a wiek. *Studia Linguistica*, 28, 117–123.
- Zawisławska, M. (red.). (2010). *Ramki. Rygorystyczna aplikacja metodologii kognitywno-interpretacyjnej*. Warszawa: Elipsa.
- Zgółkowska, H. (red.). (2004). *Nowy słownik gwary uczniowskiej*. Wydawnictwo Europa.